

Älskvärd individualist

Den mycket respekterade kulturskribenten Göran Schildt har nedtecknat minnesfragment från sina första trettio år. Svante Folin anmäler.

Finlandssvenskarna, som numera bara representerar en femtedel av Finlands befolkning (På 1600-talet var de en femtedel) är i sitt övre skikt en egenartad, närmast endogen kast. Den har av hävd varit politiskt, socialt och kulturellt i det närmaste totalt dominant.

Essäer

Göran Schildt
Lånade vingar
Gedins

Av sina vedersakare/beundrare har finlandssvenskarna stämpelats som Finlands judar. Göran Schildt är en av de utvalda, som i ett halvsekel delvis verkat i Sverige, känd som nautisk reseskildrare, lysande kulturskribent och senast monumental Aalto-biografier. Provocerad av en avhandlingssystem, feministindoktrinerad, tjugoför år med det osannolika namnet Aganippa (släkt med Runeberg, Parland och Enckell – förstas) har han nu

nedtecknat exotiska minnesfragment från sina första trettio år – *Lånade vingar*.

Föremålet föddes 1917 – bolsjevikuppens år. Fadern Runar var en uppburne författare, ett slags finskt mellanting mellan Hjalmar Söderberg och Tjechov – Galgmannen, Häxskogen etc. Problemet med pengar och kreativiteten gjorde att välvilliga mecener erbjöd honom en sinekur som bokhandelsföreståndare i Borgå.

Det visade sig vara ett synnerligen vanskött pastorat, där de anställda tagit sig oerhörda friheter. Hans dåkraftiga hustru Mila påtog sig obehaget att sanera rörelsen medan författaren "brottares med problemen, huruvida tjuvarna psykiskt mäktade bära att bli avslöjade och varifrån alkoholisterna skulle få pengar till sprit, om de blev avskedade."

Runar var manodepressiv och pendlade mellan glattigt dandy och nattsvart pessimist, en läggning som tydligen var ärftlig. Hans farfar "dog...därför att han inte ansåg sig värd någon föda utan helt enkelt svält ihjäl".

Utfattig

Fadern vidtog den mer drastiska lösningen att på ett professionellt sätt skjuta ihjäl sig 1925. Göran var åtta år och familjen lämnades utfattig. Tragedin mo-

biliserade det sociala skyddsnetet och författaren blev i praktiken adopterad av sin gudfar, den oersonligt allsmäktige, omätligt rike och, enligt egen uppfattning, gode Erik Frencell – på köpet fick han "vicesystem" Vivika (sedermera Bandler).

Herrskapspojkar

Pappans fränfalle har drivit Schildt att söka olika faderssubstitut, något som han sparsmakat tillfredsställt med figuranter som André Gide och Alvar Aalto. Reminiscenserna följer inte någon pedantisk kronologi utan avbryts ideligen av tänkvärda, filosofiska reflexioner och käbbel med den präfstående Aganippa. 1937 företog de förlästa och fysiskt otränade herrskapspojkar Göran Schildt och Georg Henrik von Wright en italienresa för att, med Burckhardts Renässanskulturen i Italien som ciceron, bilda sig till Uomo-universale-typer à la Vinci.

På tågresa genom Estland möter de "Estlands inkarnation", en dam på trettiofem höstar, som bland annat förklarar att den som dricker ur järnvägskuppens vattenkaraff löper 80 procent risk att drabbas av till exempel syfilis. Tyvärr har "sekulär-geniet" von Wright redan gjort det och känner följdriktigt redan

efter några timmar symptom på lätt syfilis, vilken dock botas med cognac.

Väl i Italien insuper ynglingarna andäktigt det tvåusenåriga sortimentet av mer eller mindre bevarade artefakter. På Sicilien besöker de under Goethes ledning templen i Paestrum och blir så entusiastiska, att de svär en gemensam ed: att aldrig dricka andra alkoholhaltiga drycker än vin, att aldrig läsa tidningar och att bemöda sig om att bli som greker.

I Rom är andan mindre sublim och de båda filosoferna förmöjlig sig med att vattenfyllda expeditionens enda modifierade kondom och under jubel kasta ut den på Via Veneto (tänk er Wittgensteins arvtagare på jorden och den ekofosofiske domedagsprofeten von W i denna situation!).

Identitet

Schildt är en obotfärdig individualist med en intensiv avsky för vi-människorna, som söker sin "identitet" genom att uppgå i olika, monomana kollektiv, vilka sedan kan ge utlopp för den aggressiva fanatism som är mänsklighetens värsta gissel. När någon predikar samhällsolidaritet, gäller det att hålla hårt om plånboken.

Så kom Vinterkriget och författaren rycktes för enda gången i sitt liv med av vad han kallar vipsykosen. Här stod svart mot vitt, när Sovjet inte bara hotade att utplåna Finlands självständighet utan också att förinta den sociala klass han tillhörde. Vid

fronten fick han bland annat vara med om att meja ner stupfälla, ryska soldater som raglade fram i dödsdomda offensiver. Han gör bistra reflexioner över den regim som opererade efter den taktiska principen att ha fler soldater än fienden har kulor.

En och en halv dag före vapenstilleståndet träffas Schildt av en kula i skrevet som, bland mycket annat otrevligt, trasar sönder en och en halv testikel. Denna upplevelse, som för mindre förändrade män skulle genererat akut kastrationsångest, beskriver han med torr humor och den efterföljande konvalescensen som närmast paradissisk. Han gör reflexioner:

"Jag har senare i livet tackat försynen för att min libido reducerades med tre fjärdedelar, eftersom återstoden mer än väl räckt till för alltför många och känslöengagerande kvinnorelationer...Den sinnenas "friad", som det talas om i skrifter om klosterliv och fromma munkar, har aldrig blivit mig beskärd."

Eftersom detta är Muminland slutar historien inte här – efter en månad på krigssjukhuset börjar Schildt leta efter sin favoritbok Eupalinos av den franske supermarinarinen Paul Valéry och gräver upp den ur den blodbesudlade bröstcrick på pälsten – "Ett vasst, centimeterstort granatsplitter hade trängt in genom pälsten och bokens pärm, men stannat mitt inne i texten, rakt framför mitt hjärta. Ett vackrare exempel på litteraturens livsavgörande betydelse är svårt att finna."

SVANTE FOLIN

Jaget träder åter in på scenen

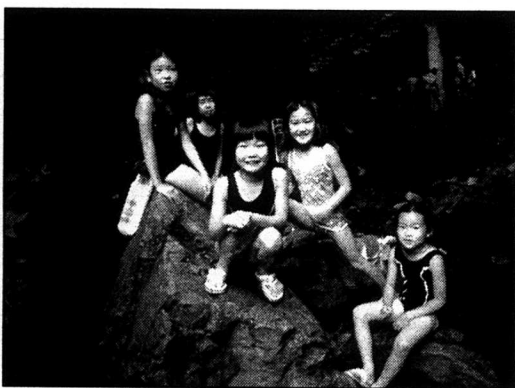
Den vetenskapliga kris som drabbat de humanistiska och samhällsvetenskapliga disciplinerna har också nått antropologin. Lösningen på detta har blivit allt mer subjektiva beskrivningar.

Antropologin var länge den akademiska hemorten för den imperialistiska världsbilden. Antropologen ordnade expeditioner ut till kolonierna. Med tropikhjälm på huvudet och omgiven av bärare beskrev han (det var, Margaret Mead får ursäkta, nästan alltid en man) vildarnas förehavanden och han gjorde det utifrån mängder av aldrig ifrågasatta begrepp som empiri, sunt förnuft osv. Det var rasismen och imperialismen omsatt i diskursiv praktik.

Saklitteratur

Clifford Geertz
After the Fact. Two Countries.
Four Decades, One Anthropologist.
198 s. Harvard University Press.

Detta är naturligtvis en skev och tendentiös bild men då även ämnets mer eminenta företrädare kunde skriva böcker med titlar som Sex and Repression in Savage Society så framstår det tydligt att ämnet har ett skumt ideologiskt flöjt. Under det senaste halv- eller trekvartssekle har denna disciplin förvisso gått

Kan ej studeras vetenskapligt. Antropologin har lika mycket som varje annan humanistisk eller samhällsvetenskaplig disciplin skändligen misslyckats i sin ambition att bli respektabel vetenskap.

framåt eller åtminstone förändrats. Men antropologin har lika mycket som varje annan humanistisk eller samhällsvetenskaplig disciplin skändligen misslyckats i sin ambition att bli respektabel vetenskap.

Självbiografi

Under självbiografisk täckmantel har den framstående antropologen Clifford Geertz i *After the Fact* givit oss sin syn på sitt ämnes historia, möjligheter och begränsningar. Han slår fast att det inte finns några "stora berättelser", master plots; "Det är inte", skriver Geertz som är pro-

fessor vid Princeton Institute for Advanced Study, "historia som vi träffar på, inte heller biografi, utan en förvirrande mängd av historier, en svärm av biografier... Vad vi kan konstruera, om vi för anteckningar och överlever, är berättelser i efterhand om hur saker som verkar ha hänt hänger samman: hoplockade mönster, after the fact."

Fältstudier

I denna personliga essä blickar Geertz tillbaka på sina fältstudier i Indonesien och senare i Marocko och på sin akademiska bana som började på 1950-talet

då man just började ifrågasätta idén om att antropologens arbete i teorin var ganska enkelt. Det utgick då från tanken att det fanns en massa olika kulturer där ute i världen och hans uppgift var att åka dit och sedan berätta vad han sett. Från denna självsäkra arrogans har ämnet i dag hamnat i en kris som delar med de flesta humanistiska disciplinerna.

I dag verkar ingen, skriver Geertz, vara riktigt säker på vad som egentligen är antropologens ämnesområde och var dess gränser går; det befinner sig i en zon där det inte längre finns några fasta hållpunkter eller bergfasta sanningar: "Den moraliska och kunskapssteoretiska svindel som drabbade kulturen i allmänhet i den post-strukturalistiska, post-modernistiska och post-humanistiska eran, det upplösta subjektets och det konstruerade faktumets era, drabbade samhällsvetenskaperna med speciell kraft."

Här ungefär står vi idag och antropologerna är inte ensamma utan har sällskap av litteraturvetare, idé- och vanliga historiker, filosofer och väl också av en och annan statsvetare.

Äventyr

En betydande del av *After the Fact* upptas av roande skildringar av Geertz äventyr ute på fältet och av hans akademiska karriär. Han tycks ha haft ungefär lika stora problem med sina ofta inkränta kolleger som med de människor han varit vida omkring för att studera och som inte alltid har varit särskilt roade av att bli studerade för "beskrivning är makt. Framställningen av andra är inte alltid lätt att skilja från manipuleringen av dem".

After the Fact är en intellektuell självbiografi men den är också det senaste av en lång rad tecken på den kris som råder inom humaniora. Det har på sistone kommit flera böcker, till exempel filosofen Stanley Cavellis *A Pitch of Philosophy* och litteraturvetaren Susan Rubin Suleimans *Risking Who One Is*, där den tidigare förment objektiva och frånvarande akademiska författaren går in i texten och talar i första person.

Blotta tanken att bygga en human- eller samhällsvetenskap modellerad på naturvetenskapen börjar nu framstå i sin fulla absurditet.

I stället verkar många kritiskt självmedvetna humanister bli alltmer subjektiva och personliga i tonen; det "jag" som en gång var närmast onämnbart dyker nu upp lite varstans. När humaniora inte längre kan ha vetenskapliga ambitioner är det, så tycks man stundom resonera, lika bra att klart visa detta och inte försöka dölja de subjektiva inslag som alltid funnits där.

Det faktum, om det nu är ett sådant, att ingen metod räcker särskilt långt utan att det i stället är den individuella förmågan som till slut är avgörande har börjat att accepteras. När förhoppningen om en enda och övergripande vetenskaplig metod har visat sig illusorisk är det dags att återupprätta den subjektiva rösten som numera hörs i allt flera böcker i de mest skilda ämnen. Jaget, både i sin gamla vanliga och sin dekonstruerade form, har åter trätt in på scenen.

CARL RUDBECK